

MANTEROLAREN “CANCIONERO BASCO”

Donostia, 1984-IV-27

Jose Antonio Arana Martija

Juan San Martinek eman digun biografian ikusi dugunez, gazte, 34 urtekin, hil zen Donostian Jose Manterola Beldarrain. Hil zenean oso ezaguna zen eta baieztatzeko ez dago besterik liburu hau ikustea baizik: *Donostian. Manterolari 1884*, omenaldi gisa argitaratua, orduko euskalzaleen izenekin hornitua. Baina *Cancionero Basco* delako bilduma argitaratzen hasi zenean ez zen hain ezaguna, 1877.eko Azaroan ez zuen oraindik gauza askorik argitaratu eman eta.

Sei urte lehenago *Guía manual de Guipuzcoa*, liburu mardul bat, eta zabalkunde handia izan zuena argitara emanda zeukan. Eta Donostian eta inguruan Manterolaren izena zabalarazi zuen 22 urtekin prestatu zuen lehen lan honek. Baina izatez Cancioneroa izan zen Manterolari entzute handia eman zion lana. San Martinek aipatu ditu zehatz eta mehatz Manterolaren lanak eta ez noa berriz zerrendekin zuek aspertzera. Baina bere biografiaren puntu batzu ikutu beharrean aurkitzen naiz, hemen esanda dagoenez, Bibliotekaria ere izan baizen eta, ene ustez, neri dagokit xehetasuntxo hau argitzea. Letren irakasle laguntzailea izan zen Donostiako Institutuan: Profesor Auxiliari de Letras izan zela diote orduko Institutuaren Memoriak, 1879tik aurrerakoak, behintzat. Beraz, Karlisten Gudua bukatuta erasoak sufritu izan bazituen, urte horretan berriz onartua izan zela adierazten digute Institutuko Memoriek. Eta Parisetik Juan Carlos Guerrari egindako gutun batetan, 1880.ean, hala aipatzen dio Manterola adiskideak. Eta Institutuko Irakasle laguntzaile izateak badauka zerikusirik Manterolaren beste lanpostu batekin: Donostiako Udal Bibliotekaren zuzendaritzarekin, noski. Institutuko Irakasle laguntzaileen betebeharra, orduko araudietan agertzen denez, Bibliotekariaren laguntzaile izatea ere zen. Hor dugu ba Manterola Institutuko Bibliotekaren liburuzain orde egina eta hemen egindako lanak zabalduko zion seguraski Udal Bibliotekako bidea. Erakunde honen lehen urratsak Sebastian Miñanok eman zituen, *Diccionario Geográfico de España y Portugal* delakoaren egileak, 1840 inguruan. Eta Biblioteka honen lehen zuzendaria Jose Lopez Aizpuru hil zenean, Manterolari eman zioten zuzendaritzako ardura, 1884an hil arte ondo baino hobeto bete zuena. Hau zen nere oraingo lanpostutik esan behar nuena.

Baina Manterolaren *Cancionero Basco* komentatzea da nere gaia eta harira noa zuzen. Gaztetatik hasi zen Manterola euskal kultur alorretan mugitzen eta euskarak ere kezkatzen zuen gure donostiar gaztea. Euskararen alde hiru bilduma osatzen hasi zen, lehena, *Refranes y Proverbios vascongados. Reunidos en colección y ordenados por José Manterola*. Argitaratu gabe utzi zuen lan hau eta gero, 1911.enean, “Euskalerriaren Alde” aldizkariak argitara eman zuen. Bigarren bilduma, euskal deiturena, 1881.ean argitaratu zuen Manterola berak: *Colección alfabética de Apellidos vascongados*. Francisco José Irigoyenek Mexikon 1809an kaleratua hartu zuen Manterolak oinarritzat, Astarloa, Hervas eta beste etimologisten oharrekin gehituz eta berak egindako eranskin eta argibide batzuekin apainduz. Hirugarren bilduma gaur aztertu behar dugun *Cancionero Basco* da. 28 urte zituelarik plaza-ratu zuen Manterolak bilduma honen lehen alea, 1877.eko Azaroaren lehen egunetan.

Euskararen egoera larria askotan salatu zuen Manterolak Donostiako Ateneoan izan ziren mahai inguruetan. Orduan ere egoera sozio-linguistikoa ez zen gure hizkuntzarentzat lagungarria, 1857.eko Hezkuntza Publikoaren Legeak euskara programetatik baztertzen baizuen gaztelaniari lehentasuna emanaz eta bide zabala irikiz. Euskaldunak, katalanak eta galiziatarrak lege horren aurka batzeko eta hizkuntza minoritarioak bultzatzeko proiektu bat asmatu zuen Manterolak. Horregatik burutu zitzaion literaturaren bilduma bat osatzea eta asmo hori betetzeko prestatu zuen 1200 orrialdedun antologia bat, hiru urtetan zehar, 1877.etik 1880 arte hiru liburutan kaleratua.

Cancionero Basco delakoaren hitzaurrea Donostian izenpetzen duenean, hil askotan prestatutako lana dela aitortzen du Manterolak. Prestakuntza honen berri bazekien Angel Allende Salazar jaunak eta hala agertzen digu *Biblioteca del Bascófilo* liburuaren hitzaurrean. 1877an lortu zuen gernikarrak lan honekin Madrideko Biblioteca Nacionalaren saria, nahiz eta hamar urte geroago argitara eman, egilea hil ondoren. Beraz, Manterolak bilduma argitara eman orduko, lanaren berri emanda zeukan Allende Salazarrrek. “En estos momentos —diosku hitzaurrean— un distinguido literato publicará en San Sebastián un cancionero bascongado en que se contengan las mejores poesías de nuestros escritores”. Baina Allende Salazar-en bibliografian ez da Manterolaren Cancioneroari dagokien fitxa bibliografikoa agertzen, bibliografoak ez zeukalako orduan liburua eskuetan. Hurrengo euskal bibliografietan bai agertzen da lan honen fitxa. 1891an argitaratzen du Sorarrainek bere Katalogoa eta aipamena egin ondoren, Antonio de Truebak “Noticiero Bilbaino”n (1878-9-18) esandakoa dakar: “No debía haber en la tierra vasco-navarra un pueblo, ni una corporación que no depositara y conservara religiosamente en su archivo un ejemplar de este libro”. Julien Vinsonek ere aipatzen du Cancioneroa bere Bibliografian eta hemen fitxa hutsa baik ez badu ematen, lehenago zeukan idatzia Manterolak prestatutako lanaren goramena, “Revue de Linguistique et de Philologie comparée” aldizkarian, 1878an. Arturo Campionek ere, urte berean, bilduma honen laudorioa egin

zuen Iruñeko "Euskara" aldizkarian (Ikus 1878, 3. zenbakia, 54-63 orrialdeak). Londoneko "The Academy" aldizkariak ere hitz beroekin txalotu zuen *Cancionero Basco* delakoaren agerkundea.

Politikoki hil zorian aurkitu zen gure Euskal Herria 1876an eta politika bidetik ez bazuten orduan zereginik ikusten, kultur arloan hasi zen gure berpizkundea. Eta Jose Manterola izan zela honetan aitzindaria esan dezakegu. Berak sortutako *Euskal Erria* izan zen lehen kultur aldizkaria eta *Cancionero Basco* lehen poesiaren antologia. Azter dezagun bada lehena izatetik gainera, ona eta oinarria izan zen bilduma.

Izenburuak hala dio: *Cancionero Basco. Poesías en lengua euskara reunidas en colección, ordenadas en series, y acompañadas de traducciones castellanas, juicios críticos, noticias biográficas de los diversos autores, y observaciones filológicas y gramaticales*. Hasierako plangintzan eskainitakoa bete zuenez, ez da gutxi Manterolak ematen diguna. "Cancionero" hitza erabili zuen Manterolak lanaren atarian eta hitz honen erdal esangurak ematen digu bildumaren mamia: Colección de poesías recogidas de varios autores. Beraz olerkien bilduma bat dugu, edo "colección de canciones", "canción" = composición en verso que se canta o compone a propósito para que se pueda poner en música" delarik. Baina funtsez Manterolaren bilduma literaturaren antologia da. Musika ere ematen digu Manterolak, baina ez dio honi garrantzi handirik ematen, 12 doinu baizik ez baitzikigu aurkezten. Hitzaurrean dioenez, "aquellas poesías líricas más populares serán acompañadas del canto correspondiente, a cuyo efecto se agregarán al fin de cada tomo, y por vía de apéndice, las hojas de música que sean necesarias". Eta egia esan, argitara emandako doinuak, gehienak, orduan eta orain oso ezagunak dira.

Ordurarte argitaratutako hiru bilduma erabili zituen Manterolak esku artean: Francisque Michel-en *Le Pays Basque...*, lehena baina, berak dioskuzenez, Iparraldeko olerkiak dira bilduma honetan azaltzen direnak eta Hegoaldekoak nahi zituen berak adierazi. Berdin gertatzen zaio Salaberry-ren *Chants Populaires du Pays Basque* delakoarekin. Iturri honetatik zerbait gehiago hartzen du, eta hemen ikus dezakegu Manterolaren asmoa bilduma literario bat egitea zela, testuak baizik ez baititu Salaberryrengandik hartzen, salbuespen bat edo besterekin. Azkenean, Santestebanen *Colección de Aires Vascongados* ere aipatzen du iturritzat, baina ez du aintzakotzat hartzen, "utilísima para la historia de la música popular vascongada (pero que) carece por completo de importancia bajo el aspecto literario" iruditzen zaiolako. Hemen ere agertzen da literaturaren lehentasuna. Zurrusta meheko bildumak ziren ba eskuarteko bildumak, eta biltzeari ekin behar zion berea osatzeko. Eta hori da benetan lanaren balioa, hainbat lan berri argitaratzea. Hau da lanaren egitura:

LEHEN SAILA (1877-1878)

- I. Tomoa. 1877, Azaroa. *Amodiozko Kantak*. 99 orrialde.
- I.1. *Iparragirre: Nere maitiarentzat* (G).
- I.2. *Oihenart: Argia darizanari* (Z).
- I.3. *Iztueta: Kontzeziri* (G).
- I.4. *Gibert: Andregeia* (L).
- I.5. *Bilintx: Juramentuba* (G).
- I.6. *Belsunzeko Kondea: Gabazko Kantua* (BN).
- Eranskina: Iparragirre, Iztueta eta Giberten doinuak.
- II. Tomoa. 1877, Abendua. *Bestelako Kantak*. 99 orrialde.
- II.1. *Etxepare: Heuskara, jalgi adi kanpora*. (BN).
- II.2. *Serafin Baroja: Ai hau dolorea!* (G).
- II.3. *Jose Joakin Ormaetxea: Saphok Phaoni, Oda*. (G).
- II.4. *Txori erresinula*.
- II.5. *Iparragirre: Nere etorrera lur maitera* (G).
- II.6. *Franzisko Manuel Egaña: Agur* (G).
- II.7. Beste olerki batzu.
- Eranskina: Ai hau dolorea eta Txori erresinularen doinuak.
- III. Tomoa. 1878, Urtarrila. *Olerki alai eta satirikoak*. 97 orrialde.
- III.1. *Bilintx: Zaldi baten bizitza* (G).
- III.2. *Edalen elheak* (BN).
- III.3. *Larralde: Mutil zaharra* (L).
- III.4. *Meager: Ardoari jarritako hitz neurtuak* (G).
- III.5. *Ezkontzako konsultazionea* (BN).
- III.6. *Bilintx: Ja-jai!* (G).
- III.7. *Ramon Artola: Erariaren bertuteak* (G).
- Eranskina: Meager eta Zaldi baten bizitza-ren doinuak.
- IV. Tomoa. 1878, Otsaila. *Alegiak*. 97 + XVI + 8 orrialde.
- IV.1. *Bonaparte: Ereilearen Parabola* (Euskalkietan).
- IV.2. *Esne saltzailea* (G, L, B, Z).

IV.3. *Otsoa eta arkumea* (G, L, Z).

IV.4. *Azeria eta akerra* (G, Z).

IV.5. *Belea eta azeria* (G, L, Z).

IV.6. *Astoa eta txerria* (G, B).

Eranskina: *Hiztegia eta Aurkibidea*.

BIGARREN SAILA (1878)

I. Tomoa. 1878, Apirila. *Bilintxen argitaragabeko bertsoak*. 117 or.

I.1. *Gaztetan jarriak dama bati*.

I.2. *Neskatxa bati mutil batek jarriak*.

I.3. *Izazu nitzaz kupira*.

I.4. *Villegas-en "Al céfiro" antzekoak*.

I.5. *Doloresi*.

I.6. *Bertsolarien gudua*.

I.7. *Hitz-lauzko lanak*.

II. Tomoa. 1878, Maiatza. *Bestelako kantak*. 91 orrialde.

II.1. *Iparragirre: Viva euskera* (G).

II.2. *Salaberri: Zolferinoko ixua* (BN).

II.3. *Elizanburu: Nere etxea, edo Laboraria* (L).

II.4. *Bilintx: Kontzezirentzat* (G).

II.5. *Txorinua kaiolan* (Z).

II.6. *E.M. Azkue: Antxinarik ona!* (B).

II.7. *Eperraren kanta* (G).

II.8. *Bat-batekoa* (G).

II.9. *Kantak* (G).

II.10. *Koplatxu bat* (B).

Eranskina: *Iparragirre, Bilintx eta Txorinua kaiolan-ren doinuak*.

III. Tomoa. 1878 (Ekaina). *Kanta Historikoak*. 93 orrialde.

III.1. *Leloren Kantua*.

III.2. *Altabiskarko kantua*.

III.3. *Beotibarko kantua.*

III.4. *Iparragirre: Gernikako Arbola (G).*

IV. Tomoa, 1878, Uztaila. *Denetariakoak.* 107 orrialde.

IV.1. *Etxepare: Hamar manamenduiak (BN).*

IV.2. *Etxeberri: Iainkoaren manamenduak (L).*

IV.3. *Pouvreau: Iainkoaren manamenduak (L).*

IV.4. *E.M. Azkue: Dies irae, dies illa, euskarazko bertsoan (B).*

IV.5. *Munduko gauzen funts-gabetasuna (L).*

IV.6. *Etxeberri: Noelak (L).*

IV.7. *Jose Bizente Etxegarai: Eguberri kantak (G).*

IV.8. *E.M. Azkue: Gaboneko kantak (B).*

IV.9. *Jose Antonio Uriarte: Neskatila esne saltzailia (B).*

IV.10. *Josefa Bizenta Mogel: Otsoa ta bildotsa (B).*

IV.11. *Josefa Bizenta Mogel: Belea ta aizeria (B).*

IV.12. *Antonio de Trueba: Hiru lan Manterolak itzuliak (G).*

HIRUGARREN SAILA (1880)

Tomo bakarra. 467 orrialde.

Hitzaurrea.

Algunas observaciones sobre ortografía euskara.

Artzaina ta bere gaznak (L).

Arana, Aita Jose Inazio (G)

1. *Hamarrekoak.*

2. *Zortziko haundi bat.*

3. *Lope zanaren zortzikoa hamarrekoan.*

4. *Juan Sebastian Elkano getariatar jaunari, mundua jirabiratzan.*

5. *Gurutzearen garaitupena euskaldunakin Nabas-en.*

Arrese-Beitia, Felipe (B)

1. *Ama euskeriari azken agurrak.*

Artola, Ramon (G)

1. *Egusentia.*
2. *Ilunabarra.*

Arzak Alberdi, Antonio (G)

1. *Azken agurrak gure etsiagoari.*

Azkue, Eusebio Maria (B)

1. *Apolo eta musak.*
2. *Saguak eta katua.*
3. *Astoak arrantsia.*
4. *Emakumian sendotasuna.*
5. *Gizonkeria eta gizontasuna.*
6. *Ziri bertsoak.*
7. *Ave maris Stella.*

Baroja, Serafin (G)

1. *Ziri-bertsoak.*
2. *Arrats izugarria.*

Berjes de Sara, Joannes (L)

1. *Artzaingoa.*

Bizkarrondo, Indalezio "Bilintx" (G)

1. *Loriak.*
2. *Beti zutaz pentsatzen.*

Dibarrart, Pierre (L)

1. *Txinaurria eta txoria.*

Elizanburu, Jean Baptiste (L)

1. *Maria.*
2. *Aingeru bati.*

Guilbeau, Martin (L)

1. *Laborariaren doatsutasuna.*

Iturriaga, Agustin (G)

1. *Alegi argitaragabeak.*
2. *Artzai koplak (Bergiliren I. Egloga).*
3. *Koplarjen tema Palemon Juez dutela (Bergiliren III. Egloga).*

Mendibil, M.P. (L)

1. *Artzain dohatsua.*

Otaegi, Klaudio (G)

1. *Silbiaren heriotzan. (Arolasen itzulpena).*
2. *Jesukristoren igoeran edo igandean (Fray Luis de Leon, itzulpena).*
3. *Kanpoko bizitza (Fray Luis de Leon, itzulpena).*
4. *Itxia egondu zan presondegian (Fray Luis de Leon, itzulpena).*

Sor Juana Ines de la Cruz

1. *Arantzazuko Amabirginari Kantua.*

Sueskun, Migel (G)

1. *Lope zanaren sortzikoa.*

Uriarte, Jose Antonio (B)

1. *Alegi argitaragabeak.*

Eranskinak

1. Tomo honetan agertzen diren hitz guztien Hiztegia, euskara-gaztelania-frantsesa.

2. Elizanbururen kanta bien doinuak.

3. Aurkibideak gaika, egileka eta euskalkika.

Parkatuko didagute hain zehazki Manterolak argitaratu zituen lanak zerrendatzea. Baina beharrezkoa zela uste izan dut bi arrazoi gatik: bata, hiru sail edo liburuen mamia ezaugarazteko eta donostiar honek burutu zuen lanak zeukan garrantzia azaltzeko; eta bestea, eta hau da neretzat arrazoirik aipagarriena, inork ez duela, nik dakidanik behintzat, lan hau behar den bezala orraztu eta eskuartean erabilten ditugun bibliografietan ez direla egileen lanak banan banan aipatzen. Jon Bilbaoren Euskal Bibliografian, esaterako, ez dira aipatzen, egileka, Manterolak argitaratu zituen lanak. Beraz, gure literatura aztertzeke beharrezkoa da hemen emandako zerrenda, inon agertzen ez diren aipamen bibliografikoak edukitzeko.

Adibide batzu emango ditut. Ezpeletako Edmond Giberten *Andregai*a ez du Jon Bilbaok aipatzen idazle honen lanen artean. Eta doinu ta guzti dakar Manterolak. “Intxauspeko alaba” kantatzeko erabiltzen den doinua da Gibertena, Sebero Altubek ederki harmonizatu zuena. Jose Joakin Ormaetxea ezezaguna da gure idazleen artean eta bere *Saphok Phaoni*, *Oda* ez da inon agertzen. Lersundi Generalaren osaba omen zen Ormaetxea jauna. *Edalen elheak* ere ez da inon argitaratzen ez bibliografietan aipatzen. Larralderen *Mutil zaharra* aipatzen du Jon Bilbaok, baina 1864.eko argitalpena, Sarako Euskal Jaietan egindakoa, oso arraroa oker ez banago. Iruñeko “Euskara” aldizkarian ere argitaratu zela dio Jon Bilbaok; baina ez dio lehenago eman zuela ezagutzera Manterolak. Erramon Artolaren *Erariaren bertuteak* lana ez du aipatzen Jon Bilbaok. Bonaparte Printzearen *Erailearen Parabola* Londonen argitaratu zen 1878.eko lehen egunetan eta argitalpen hau aipatzen du Jon Bilbaok. Baina ez du esaten —eta Bonaparteren bibliografia osatzeko beharrezkoa dela, nik uste— 1878an, Otsaileko alean, argitaratu zuela Manterolak Londoneko argitalpen originala oraindik bero zegoelarik.

Eta nork daki Iturriaga, Goietxe, Iza, Artxu, Zalduby (Hergarayen ize-nordearekin), Baroja, Juan Antonio eta Bizenta Mogel, eta Jose Antonio Uriartek idatzitako alegien itzulpenak argitaratu zituela Manterolak? Etabar, etabar. Sarritan lehen argitalpena, eta batzuetan orain arte daukagun bakarra eman zigun Manterolak. Eta hau jakin behar den gauza da. Horra hor nere xehetasunen arrazoa.

1877.eko Azarotik 1878.eko Uztailerarte eten gabe lanean jarraitu zuen Manterolak lehen bi sailak edo liburuak argitaratzeko. Juan Osés izan zen lehen bi tomo hauen inprimatzailea, *Diario de San Sebastian* egunkaria inprimatzen zuen berbera. Bi lehen liburu hauetako musika grabauak Enbeltran kalean zegoen Arrietaren Litografiak egin zizkion. Hirugarren liburua 1880an argitaratu zen, bigarrena bukatu eta urte terdi geroago, Barojaren moldiztegian inprimatuta. Musika grabauak Ordozgoitiren Litografian egin zituen. Lehen aldiko bi liburuak *Cancionero Vasco* dute izenburutzat eta hirugarrenak *Cancionero Basco*. Hirugarren liburu honetan lehen “vasco” eta “vascongado” idazten zirenak orain “basco” eta “bascongado” bihurtzen dira. Ezin zuen besterik egin Manterolak Ortografiari buruz bertan dioenez ados etortzeko. Ortografia baturako ematen dituen arauetan dakar Manterolak Akademia baten faltaren arrenkura. Hara zer dioskun hirugarren liburu horren XIII. orrialdean:

La falta de una Academia que regulara la parte material de la escritura, la carencia de cátedras... ha sido la causa de la lamentable confusión que ha existido y existe todavía respecto a la ortografía euskara.

Hogeitalau urte lehenago salaketa berdina zeukan eginda Aizkibelek. Aizkibeldarrekin harreman estuak izan zituen Manterolak. Udal Bibliotekaren zuzendaritza hartu zuenean, Aizkibelen liburu guztiak bertara ekartzea lortu zuen Manterolak 1878.eko Martxoan. Biblioteka honetan ezagutu zuen

Manterolak Jose Maria Iparragirre bertsolaria, Ameriketatik etorri ondoren bertan azaltzen baitzen irakurle artean. Eta Iparragirreren bertso batzuekin iriki zuen Cancionero-ren lehen tomoa, *Nere maitiarentzat* testu eta doinuaz emanaz. Baina Santestebanen doinuarekin ematen digu bertso hau

Ume ederbatiku si'nuen
Donosti ako ka lean

eta ez Iparragirrek berak kantatzen zuen eta geroztik hain ezaguna egin den beste honekin:

Ume ederbatiku si'nuen
Donostiako ka le an

Iparragirrerenak beste hiru bertso ematen dizkigu Manterolak, bi doinurik gabe, *Gernikako Arbola* eta *Nere etorrera lur maitera*, eta hirugarrena doinuarekin, *Viva euskera!*, Aizkibel jaunari zuzendua. Bigarrenari dagokion doinua delata esan behar da Euskal Herri guztian oso ezaguna dela honako hau

Ara nun diran merdimai teak
ara nun di ran zelaiaik

baina Azkuek dioskunez ("Euskalduna" 1896-9-20) Iparragirrek erabilten zuena beste hau izan zela

Ara nun diran merdimait eak
ara nun di ran zelaiaik

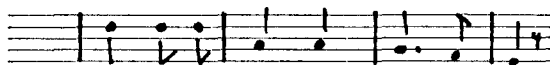
Manterolaren Cancioneroan agertzen diren doinuak aipatzen gabiltzanez gero, eta nere txosten hau hain aspergarri izan ez dadin, beste pare bat bakarrik komentatu nahi nituzke. Lehen Aita Domingo Patrizio Meagher-ek (1703-1772) *Ardoari jarritako hitz neurtuak*. Hamazortzigarren mendearen erdi inguruan Meagher-ek jarritako bertsoa hala kantatzen zen orduan eta hala jarri zigun Manterolak:

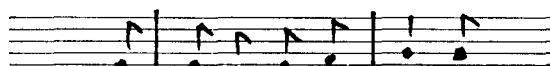
Badauka doinu honek bere historitxoa gure ahozko literaturan. Julio de Urquijok dioskunez (EEA, 1913, 78 orr.) Bonaparteren paperen artean Xabier Maria Muniberen *El borracho burlado* operaren doinu zati bat aurkitu zuen, Txanton Garroteren "Canzoneta" hain zuzen

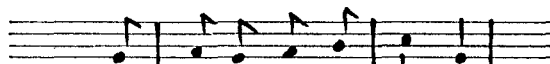
Ai niri zer egin ote zat

adrez i biltzen aztu zat

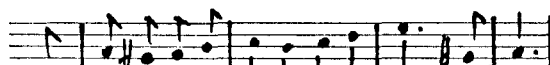
bu rua jasq_e zindet

lurra e dira_ezindet

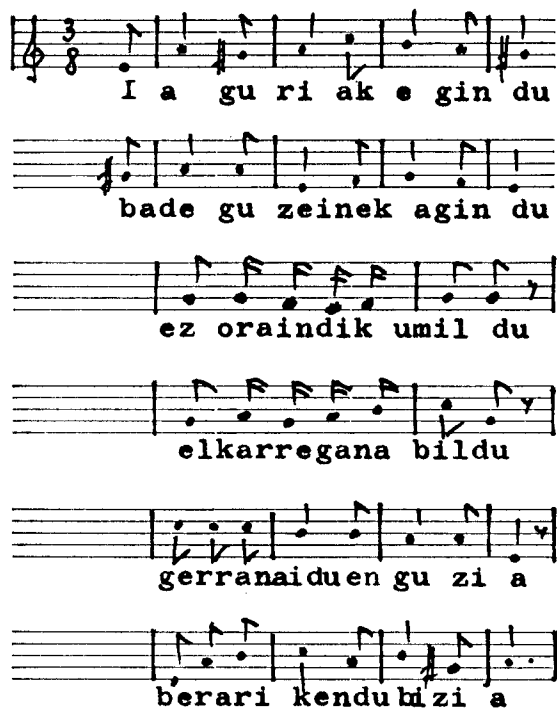
triste dut biotza guztiz

e dan dezadane a berriz

Doinuak berdinak direla ezin uka eta gaia ere berdina dela esan behar. Baina norena da doinua, Meagher-ena ala Muniberena? Urquijok Muniberen alde jotzen du, baina nik esango nuke josulaguna dela honetan lehena. Peña-floridako Kondeak 1764an bere opera antzestu zuenean, 61 urte zituen Meagher-ek eta ordurako aspalditik Ardoari bertsoak jarriak zirela sinistu beharko genuke.

Baina urteak joan eta etorri, doinu hau aldatzen joan zen herriaren ahoan eta bertsolarien artean ere, eta hara nola geratu zen Xenpelarren bertsoetan

I a gu ri ak e gin du
 bade gu zeinek agin du
 ez oraindik umil du
 elkarregana bildu
 gerranaiduen gu zi a
 berari kendu hizi a

Azkenerrako utzi dut bertsoaritzan kantatzen den doinu berezi bat, *Esne saltzailearena*. Nondik datorkigu bertso neurri hau eta berari dagokion doina? Manterolak, lehen Saileko IV. tomoan, eman zigun Agustin Paskual Iturriagak La Fontaineren *La laitière et le pot au lait* alegia itzuli zuena. Doi-nurik ez digu Manterolak ematen, baina denok ezagutzen dugun hau da, Iturriagaren lehen bertsoa erabiliez

Neska txa bat ziho -an
 Plazara neguan
 eskuan txintxila ta
 kaikua buruan.
 Gorputz liraina zuen
 gerria txit meha
 ilea erperaino
 urre kolorea.

1840an idatzi bazuen Iturriagak alegi honen itzulpena, badakigu noiztik datorkigun bertsolarien doinu berezi eta eder hau.

Beste doinu batzu ere ematen dizkigu Manterolak Cancioneroan:

– Serafin Barojaren *Ai hau dolorea* bertsoei Mariano Zuaznabar jaunak jarritako doinua.

– Salaberryren bildumatik hartutako *Txori erresinula*.

– Bilintxen *Zaldi baten bizitza* bertsoei Santestebanek jarritako doinua.

– Bilintxen *Kontxesirentzat* bertsoei Santesteban berak jarritako doinua.

– Salaberryren bildumatik hartutako *Txorinua kaiolan*.

– Elizanbururen *Maria* eta *Aingeru bati* dagozkien doinuak.

– Iztuetaren *Kontxesi* bertsoen doinua.

Iturriagaren lanak biltzen zebilenean, Hernaniko Kanposantua ikustera joan zen Manterola eta ez dut uste orduan pentsatuko zuenik, hain gazte zelarrik, laster beteko zela beregan Agustin Paskual Iturriagak han jarritako epitafioa:

Laster esango da zuengatik
esaten oi dana orain gugatik:
Ill ziran!

Eta Manterola hil zenean, musikarekin eman zioten agurra donostiarrek, hain zuzen, Felipe Gorritik hiletetarako musikatu zuen *Marcha Funebre* batekin. Orain duela ehun urte.